

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

2013/3–4

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
BUDAPEST, 2014

Kiadó — Publisher

**MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
(METEM)**

Pannonhalma–Budapest

**METEM INTERNATIONAL SOCIETY FOR ENCYCLOPEDIA
OF CHURCH HISTORY IN HUNGARY**

Toronto, Canada

HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY

Szeged
www.heh.hu

Alapító

† Horváth Tibor SJ

Főszerkesztő — General Editor

CSÓKA GÁSPÁR

Szerkesztőbizottság – Board of Editors

*HUNGARY: Balogh Margit, Barna Gábor, Beke Margit, Csóka Gáspár,
Érszegi Géza, Kiss Ulrich, Lakatos Andor, Mészáros István, Mózessy Gergely,
Rosdy Pál, Sill Ferenc, Solymosi László, Szabó Ferenc,
Török József, Várszegi Asztrik, Zombori István;*

AUSTRIA: Szabó Csaba; GERMANY: Adriányi Gábor, Tempfli Imre

ITALY: Molnár Antal, Németh László Imre, Somorjai Ádám, Tóth Tamás;

USA: Steven Béla Várdy

Felelős szerkesztő – Editor

ZOMBORI ISTVÁN

Felelős kiadó – Publisher

VÁRSZEGI ASZTRIK

Az angol nyelvű összefoglalókat fordította:

PUSZTAI-VARGA ILDIKÓ

ISSN 0865–5227

Nyomdai előkészítés:

SIGILLUM 2000 Bt. Szeged

Nyomás és kötés:

EFO Nyomda

www.efonyomda.hu

TARTALOM

	Köszöntő	5
KUKORELLI István	Kedves Gáspár Atya!	6
CSÍKY Balázs	Vaszary Kolos, a történelemtanár. <i>Kolos Vaszary, Teacher of History</i>	9
RÉTFALVI Balázs	Kovács Sándor útja a szombathelyi püspöki székhez <i>Sándor Kovács's Road to the Bishopric Seat of Szombathely</i>	29
SOMORJAI Ádám OSB	Csóka úrtól Gáspár atyáig	51

TANULMÁNYOK – ESSAYS

NYÁRÁDI Zsolt	Katolikusok a 17–18. századi Udvarhelyszéken. <i>Catholics in the 17-18th century Udvarhely Seat</i>	57
TENGELY Adrienn	A pécsi Mária-kongregációk a dualizmus korában <i>The Mary-congregations in Pécs in the Era of the Dualism</i>	81
MÓZESSY Gergely	Prohászka Ottokár a katolikus nagygyűléseken <i>Ottokár Prohászka on Catholic Congresses</i>	105
PETES Róbert	Búzás József győri egyházmegyéi pap tanúságtétele a náci és a kommunista diktatúra idején <i>The Testimony of József Búzás, Priest of the Diocese of Győr, during the Nazi and Communist Dictatorship</i>	133
GREGOSITS Gábor	A spanyol katolikus egyház és az állam kapcsolata az 1953- as konkordátum után <i>Iglesia y estado en las memorias de Jesús Iribarren The Relationship of the Catholic Church and the State of Spain after the Concordat of 1953 as Reflected in the Memoirs of Jesús Iribarren</i>	149

FORRÁSOK – SOURCES

SZECSKÓ Károly	Tervek gróf Eszterházy Károly egri püspök (1725–1799) életrajzának megírására <i>Biography of Count Károly Eszterházy, Bishop of Eger (1725-1799)</i>	167
----------------	--	-----

MÓDSZERTAN, ADATTÁR, SZEMLE
 METHODOLOGY, DATA STORE, SURVEYS

Zvara Edina	Egyháztörténeti könyvek, 2010	179
	Egyháztörténeti könyvek, 2011	192

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK
 BOOK REVIEW

P. SOMORJAI Ádám OSB: <i>Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty</i> I–III (Ism.: Tóth Tamás)	199
BARLAY Ö. Szabolcs (szerk.). <i>Prohászka Ottokár Jubileumi Sorozat.</i> Székesfehérvár, 2008–2013. (Ism.: Miklós Péter)	202
UDVARHELYI Nándor: A czestochowai pálos kolostor magyar emlékei. (Ism.: Somorjai Ádám OSB)	205
UDVARHELYI Nándor: <i>Magyar szentek temploma.</i> (Ism.: Somorjai Ádám OSB)	207

ZVARA EDINA

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK, 2010

Aktualitások a magyar középkorkutatásban. Szerk.: Font Márta, Fedeles Tamás, Kiss Gergely. Pécs: PTE BTK Történettudományi Intézet, 2010. 325 p.

A kötet a Pécsen, 2009. december 4–5-én Kristó Gyula emlékére rendezett konferencia válogatott előadásainak szerkesztett anyagát tartalmazza: *Veszprémy László*: A korai magyar évkönyvekről. Kapcsolatok és kölcsönzések az évkönyvek, krónikák és krónikakivonatok között; *Thoroczkay Gábor*: A magyar krónikairódalom kezdetei; *Kiss Gergely*: Magdeburg/Poznań és Gniezno. A lengyel egyházszervezet kialakulása és kettőssége; *Rokay Péter*: Újabb adalékok Salamon magyar király életrajzához; *Blazovich László*: A büntetőjog a Sváb tükörben; *Zsoldos Attila*: Örökös ispánságok az Árpád-korban; *Csukovits Enikő*: Ismerték-e a késő középkori magyar udvarban az összes megyét?; *Weisz Boglárka*: Királyi adók Szlavóniában a középkor első felében (11–14. század); *C. Tóth Norbert*: Perényi Imre nádor királyi helytartóságai; *P. Kazán Beáta*: A magyarok honfoglalásáról a 19. és 20. századi (cseh)szlovák történetírásban; *Tóth Sándor László*: A 890-es évek magyar kalandozásai és a honfoglalás; *Szabados György*: Az első magyar nagyfejedelemségről. Egy negyed évezredes vita historiográfiai tanulságai; *Várady Zoltán*: Epigráfiai emlékek Árpád-házi uralkodóink korából; *Piti Ferenc*: Néhány Károly Róbert-kori oklevél keltezéséről; *Galántai Erzsébet*: II. Miksa egy eddig ismeretlen privilegialis leveléről; *Sebők Ferenc*: A nápolyi hadjárat előkészületei 1347. évi oklevelekben; *Petrovits István*: A temesi ispánság és a déli határvédelem a 15. században és a 16. század elején; *Fedeles Tamás*: Az 1494–1495-ös királyi büntetőhadjárat előzményei; *Bagi Dániel*: Béla és a pomerán. Megjegyzések a XIV. századi krónikakompozíció 79. fejezetéhez; *Font Márta*: *A Povest' vremennykh let* szerkezete és hitelessége.

„Alattad a föld, fölötted az ég...” Források, módszerek és útkeresések a történetírásban. Szerk.: Balogh Margit. Budapest: ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, 2010. (Tanulmányok, konferenciák) 369 p.

A kötetben a Budapesten, 2010. december 10-én a „Történetírás kutatás, kutathatóság és az egyházak – konferencia Gergely Jenő halálának első évfordulóján” című rendezvényen elhangzott előadások olvashatók: *Gergely Jenő*: Az egyházi kutatások helyzete és kilátásai XVIII–XX. századi Magyarországgal kapcsolatban; *Balogh Margit*: A világi egyháztörténelem: Gergely Jenő (1944–2009); *Farkas Noémi Tünde*: Halotti beszédek, nyelvhasználat, retorika; *Fejérdi András*: Az 1959–1965 közötti szentszéki-magyar kapcsolatok történetének forrásai; *Soós Viktor Attila*: Kísérlet az Állami Egyházügyi Hivatal munkatársai életútjának rekonstrukciójára; *Tamási Zsolt*: Az erdélyi római katolikus egyházmege az 1849-es forradalomban; *Sztyuha László*: Az észak-magyarországi latin szertartású katolikus egyházi közigazgatás története a 20. században; *Klestenitz Tibor*: A katolikus sajtómozgalom történetének forrásai; *Lénár Andor*: A katolikus sajtó néhány jellemzője a Váci Egyházmegeében Hanauer Á. István püspöksége (1919–1942) alatt; *Gianone András*: Politikamentes volt-e Magyarországon az Actio Catholica?; *Bognár Szabina*: „Mivé lesz a styl?” Tagányi Károly történetírói pályakezdése; *Kozák Péter*: Két világnézet. Balázs Béla és Prohászka Ottokár összecsapása az elmúlt századelőn; *Bakó Balázs*: Egy világ körüli út – 1928-ban; *Csiky Balázs*: Bőség és hiányok. Néhány módszertani kérdés és kutatási lehetőségek Serédi

Jusztinián hercegprímási tevékenységének vizsgálata kapcsán; *Csalló Katalin*: Summum ius, summa iniuria (Vitéz Bakay Szilárd altábornagy élete); *Diera Bernadett*: A pécsi „Fekete Hollók”, avagy a hitoktatás elméleti és gyakorlati keretei az 1960-es években; *Holló Péter*: Egyházzsakadás a magyarországi Hetednap Adventista Egyházban – az 1975-ös válás és háttere.

Állam, egyház és az egyetemalapító Pázmány. Szerk.: Király Miklós, Rácz Lajos. Budapest: Martin Opitz Kiadó, 2010. 247 p.

Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara 2010. március 3-án rendezett konferenciát *Állam – Egyház, és az egyetemalapító Pázmány* címmel. A rendezvényt az ELTE jogelődjének, a nagyszombati egyetem alapításának 375. évfordulóját ünnepelték meg. A kötetben olvasható előadások: I. Állam és egyház: *Király Miklós*: Az Európai Unió és az egyházak; *Kukorelli István*: A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1991. évi IV. törvény születése és sajátosságai; *Paczolay Péter*: Az amerikai Supreme Court és az állam-egyház kapcsolata; *Antalóczy Péter*: Egyházalapítás joga és európai buktatói; Gellér Balázs: Vallás és büntetőjog, kereszténység és büntetőjog; Csehi Zoltán: Állam és vallási jogok kapcsolatáról; *Simon István*: Az egyházfinanszírozás struktúrája. II. Pázmány Péter kora és szelleme: Szögi László: Pázmány, az egyetemalapító; *Szabó Péter*: Pázmány és Erdély; *Tóth Csaba*: Pázmány Péter és a pisetumjog; *Bitskey István*: Pázmány Péter, a barokk kultúra mecénása; *Török József*: Pázmány Péter és a tudományok; *Hargittay Emil*: Pázmány irodalomtörténeti értékei; *Beke Margit*: Pázmány kései hatása: a bécsi Pázmáneum a 19. században; *Borsodi Csaba*: Jezsuita egyetemből királyi egyetem. A felvilágosult abszolutizmus Közép-Európában; *Rácz Lajos*: A primások szerepe a latin egyház szervezetében és a magyar közjogban.

Borsodi Csaba: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának története képekben, 1635–2010. A bevezető írta, szerk.: Tüskés Anna. Budapest: ELTE BTK, 2010. 293 p.

Pázmány Péter 375 éve, 1635-ben alapította meg a nagyszombati egyetemet teológiai és bölcsészettudományi karral. Az intézmény többször is helyet és nevet változtatott. A jeles évforduló alkalmából olyan könyvet tarthatunk a kezünkben, amelyben az egyetem és a benne működő kar történetét, az alapító, az uralkodó, a dékánok és a tanárok életét festményekkel, grafikákkal, metszetekkel és érmekkel gazdagon illusztrálva mutatja be. A kar történetében fontos eseményeket és személyeket ábrázoló közel kétszáz dokumentumot időrendbe állították a kötet összeállítói, s az egyetem történetében bekövetkezett fontosabb változások mentén tagolták. Igen sok olyan 18–19. századi sokszorosított grafikai anyagot közölnek, amelyek a szűkebb szakmán kívül nem igen ismertek. A bemutatott képanyag összeválogatásánál arra törekedtek, hogy ne csak a jól ismert portrékat közöljék, hanem a kevésbé ismerteket is.

Bögge Zsuzsanna–Szabó Csaba: Törésvonalak. Apácasorsok a kommunizmusban. A könyv a magyarországi szerzetesek szétszórásának 60. évfordulójára jelent meg. Budapest: METEM, 2010. (METEM-könyvek, 71.) 407 p.

A könyvben olyan nővérek vallomásait olvashatjuk, akik életük végéig tudatosan vállalták a keresztény norma képviselését. Közülük is főként az legidősebbeket kérdezték, s leginkább azokat, akik a Rákosi-diktatúra előtt, alatt vagy közvetlenül utána tettek fogadalmat. A „hűségesek” sorsából próbálták megérteni egyrészt azt, hogy mit jelentett az 1950-ben feloszlott szerzetesrendek női tagjai számára az, hogy megőrizték identitásukat; másrészt pedig hogy miként tudtak szerzetessé válni az akkor még fiatal lányok, akik rendjük feloszlása után is úgy döntöttek: szerzetesként akarnak élni. A kötet összeállítói harmincnégy, apácákkal készített interjút közölnek.

Bunyitay Vince: Szent-László király emlékezete. Szentté avatása hétszázados évfordulójának városi ünnepése alkalmával. Repr. kiad. Debrecen: Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központ, 2010. [8], 87 p.

A Bunyitay Vince műve 1892-ben jelent meg először, ennek reprint kiadását tarthatjuk most a kezünkben. A neves történész Szent László, a lovagkirály uralkodását és személyének utóéletét dolgozza fel művelődéstörténeti szempontból, az alábbi fejezetekben: 1) Szent László király legendája; 2) Szent László király az ő halála után: sírja, szentté avatása, ereklyéi, búcsújárások Szent László király sírjához, eskü Szent László sírjára, fejére, az ereklyék háborúba vitele; temetés Szent László lábaihoz, templomok Szent László tiszteletére, képek, érmek, pecsétek, szobrok, költészet – zene – szonoklat; 3) Szent László király fennmaradt emlékei: ereklyéi, oklevelei és pecsétjei, törvényei, pénzei, a szent-jobbi apátság, a váradi püspökség, a zágrábi püspökség, Szent László-fürdő Várad mellett, Szent László szekere az égboltozaton.

Classica – Mediaevalia – Neolatina V. Ab Uppsalia usque ad Debrecinum. A Neolatin Tanulmányok Nemzetközi Társasága (IANLS) XIV. Nemzetközi Kongresszusa (Uppsala, 2009. augusztus 2–9.) magyar előadói dolgozatai magyarul (Debrecen, 2009. november 26–27.). Debrecen: Societas Neolatina Hungarica Sectio Debreceniensis, 2010. 123 p.

A konferencián elhangzott előadások szerkesztett változatai olvashatók a kötetben: *Ábrahám Ádám*: Az Attila-kép alakulása történetírásunkban a 17–18. században; *Deák Viktória Hedvig OP*: Egy hagiográfus módszerei – Árpád-házi Szent Margit két *legenda*-ja; *Havas László*: A Szent István-i *Intelme*k-től a II. Rákóczi Ferenc-féle *Tractatus de potestate*-ig; *H. Kaukcska Mária*: Juan Luis Vives Mátyás királyról; *Lázár István Dávid*: Petrarca és a zsarnokság; *Máté Ágnes*: Enea Silvio Piccolomini és a *Historia de duobus amantibus* két fordítója; *M. Nagy Ilona*: A magyar nyelvű Margit-legenda neolatin utóélete Ferrarai Margit-életrajzában; *Pethenházi Gábor*: Machiavellizált Erasmus? Kovacsóczy Farkas Dialógusa; *Rábai Krisztina*: A 14. századi magyar oklevelezési gyakorlat sajátosságai; *Szabados György*: Az évkönyv mint a 17–18. századi magyar jezsuita történetírás műfaja; *Szörényi László*: Hagyomány és újítás Makó Pál költészetében; *Tar Iboya*: Janus Pannonius Racacinus-elégiaja.

Dominkovits Péter: Győr város tanácsülési és bírósági jegyzőkönyveinek regesztái. VI. 1627–1630. Győr: Győr Megyei Jogú Város Levéltára, 2010. (Győr Megyei Jogú Város Levéltárának kiadványai) 191 p.

A Levéltár 2001 óta jelenteti meg Győr városának 1600-tól fennmaradt tanácsülési és bírászkodása (törvénykezési) jegyzőkönyveinek, illetve az azokban található bejegyzéseknek a bő tartalmi kivonatait. A 2001–2008 között megjelent öt kötetben a 17. századi Győr 1600–1626 közötti, nagyobb részt bírászkodási, kisebb részt közigazgatási bejegyzéseket tartalmazó jegyzőkönyvi anyaga. Jelen munka, immár a hatodik, az 1627–1630 közötti protokollumok bejegyzéseit 465 db regeszta formájában tartalmazza.

Dreska Gábor: A pannonthalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára = Monumenta credibilia conventus de monte Pannoniae. Vol. 3. 1439–1499. Győr: Győri Egyházmegyei Levéltár, 2010. (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások, 10.) 448 p.

Az okmánytár a pannonthalmi bencés konvent hiteleshelyének kiadványait tartalmazza. A vállalkozás a közhitelű intézmény működéséhez köthető összes dokumentumot eredeti szövegében publikálja. A harmadik kötetben lévő oklevelek részben tartalmuk, részben a hátlapi feljegyzéseik egyre gyarapodó volta okán az idő előre haladtával nem csak a hiteleshelyi munka mindennapjaiba engednek bepillantást, hanem rajtuk keresztül a központi hatalom XV. századi Magyarországon történt változása is jól nyomon követhető. Az Albert király halála utáni polgárháborús, a bíróságok működését is mellőzni kénytelen korszakban a jelentések szinte teljes hiánya éppen úgy megfigyelhető, mint a királyi hatalmat gyakorló országtanács tevékenysége, vagy a Mátyás király törvénykezése által több helyen felülírti igyekezett szokásjog változása.

„Elveszett és megtaláltatott...” Tanulmányok az Oroszországból visszatért sárospataki ritkaságokról. Szerk.: Dienes Dénes. Munkatársak: Kiss Endre József, Tanászi Árpád. Sárospatak: Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, 2010. 216 p.

2006-ban Oroszország visszaadta az 1945-ben elvitt könyveket a Sárospataki Református Kollégiumnak, s ezzel Magyarországnak is. Ezen alkalomból született meg jelen kötet, amelyben a következő tanulmányok olvashatóak: *Dienes Dénes*: Könyvek fogságban; *Monok István*: A Sárospatakra visszatért könyvek és a Rákóczi-kutatás: A Rákócziak Bibliái; *Pavercsik Ilona*: Hazatért sárospataki ritkaságok; *Tanászi Árpád*: Az Oroszországból hazatért sárospataki ősnymtatványok; *Kiss Endre József*: A sárospataki Nagykönyvtár „orosz fogságból” hazaért Bibliái; *Kiss Endre József*: Kazinczy Ferenc pataki könyvei; *Kiss Endre József*: A pataki prédikátor könyve. A könyv végén az Oroszországból visszatért művek jegyzéke olvasható.

Fedele Tamás: Püspökök, prépostok, kanonokok. Fejezetek Pécs középkori egyháztörténetéből. Szeged: SZTE Történeti Intézet, Középkori és Kora Újkori Történeti Tanszék, 2010. (Capitulum, 5.) 173 p.

A pécsi püspökség 2009-ben ünnepelte alapításának 1000. évfordulóját, 2010-ben pedig Pécs városa is viselhette az Európa Kulturális Fővárosa címet. Ezen szép események tették aktuálissá, hogy a szerző korábban megjelent nyolc tanulmányát tegye most egy kötetben hozzáférhetővé: I) Gilebertus ispotályos mester, II) Rudolf prépost, a pécsi egyetem tanára, III) Két 15. századi pécsi prépost [Uski János és Gatalóczi Mátyás], IV) Egy németalföldi orvosdoktor a középkori Magyarországon [Arnheminek nevezett Hueveni Goeswin], V) Egy Jagelló-kori humanista pályaképe: Csulai Móré Fülöp (1476/77–1526), VI) Ernuszt Zsigmond pécsi püspök (1473–1505), VII) Személyi összefonódások Pécssett, Mátyás és a Jagellók idején, VIII) Körmenetek Pécssett, a 14–15. században.

„Ez világ, mint egy kert...” Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére. Szerk.: Bubryák Orsolya. Budapest: Gondolat: MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, 2010. 836 p.

A neves művészettörténész tiszteletére megjelent, reprezentatív kiállítású kötet *Egyház és művészet* fejezetében olvashatók az egyház és mecénatúra, a keresztény ikonográfia, valamint a kegyképek és kegytárgyak témakörben írt tanulmányok: *Marosi Ernő*: A pécsi román kori székesegyház narratív reliefsjeiről; *Lővei Pál*: „Hahóti Zsuzsanna” és az alapítók emlékezete; *Granasztóiné Györfly Katalin*: A kőszegi Szent Jakab-templom mecénásai a jezsuiták idején (1674–1749); *Farbaky Péter*: A kamalduli remeteségek a barokk kori Magyarországon; *Komárik Dénes*: Újabb gondolatok a pesti egykori pálos (Egyetemi) templom és kolostor mesterkérdéséhez; *Maria Pötzl-Malikova*: Das Bundesladedenkmal in Győr (Raab) und die Frage seines ausführenden Künstlers; *Bardoly István–Timár Pál*: „Az ideiglenesség félreismerhetetlenül ki legyen fejezve.” Adalékok a pozsonyi Szent Márton-szobor történetéhez; *Székely Zoltán*: A győri Apátúr ház ebédlőjének képprogramja; *Jernyei Kiss János*: Recentior Philosophia. A bölcsészeti fakultás ábrázolása Franz Sigrist egri mennyezetképén; *Puskás Bernadett*: Egy munkácsi főpap reprezentációs lehetőségei a 18. század végén; *Velladics Márta*: Lelkészségrendezés 1782–1790. Egy elfeledett forráseggyüttes művészettörténeti vonatkozásai; *Bibó István*: A kiskunlacházi református templom építésének története; *Terdik Szilveszter*: Palkovics György (1763–1835) kanonok esztergomi lakóháza; *Ridovics Anna*: A mennyei Gyermekek: Trinitas Paternitas a barokk mariológiai ábrázolásokon; *Haris Andrea*: Kontúrok. Schmidt Ferenc képfaragó és a Szentháromság-szobrok; *Szilárdy Zoltán*: Szent Fülöp diakónus ikonográfiájának hazai vonatkozásai; *R. Várkonyi Ágnes*: Bujdosó Boldogasszony. Egy szakrális műkincs különös útja; *Kerny Terézia*: A máriabesnyői kegyszobor 18–20. századi devocionális alkotásokon. Liturgikus alkotások, fogadalmi képek, aprónymtatványok; *Voigt Vilmos*: Az orosz fémikonokon megjelenő „Szenvedő Istenanya”; *Barna Gábor*: Díszített oltárok. A templomdíszítés vázlatkönyve. A theatrum sacrum kulisszái.

Ghesaurus. Tanulmányok Szentmártoni Szabó Géza hatvanadik születésnapjára. Szerk.: Csörsz Rumen István. Budapest: rec.iti, 2010. 662 p. <<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti/Members/szerk/ghesaurus>>

A 60 éves, neves irodalomtörténész köszöntése alkalmából összeállított kötetben olvasható tanulmányokból néhány: *Szabados György*: Ünödbeli asszony. A turulmonda újraértelmezésének két ellenpróbája, *Sarbak Gábor*: Gyöngyösi Gergely, 1472–1531. Correctio correctionis, *Szilágyi Emőke Rita*: Ajánlás bécsi módra. Enea Silvio Piccolomini ajánlólevele Johannes Trösterrel Vitéz Jánosnak 1454 nyarán, *Kulcsár Péter*: Szepsi Csombor Márton: Disputatio physica de metallis, *Bartók István*: Hamisítvány vagy hiteles adat? Szenci Kertész Ábrahám latin–magyar grammatikája, *Fekete Csaba*: ...vyonnan oregbitetek, es emendaltattatak... A Várad énekeskönyv (1566) „szerkesztése”, *Vadai István*: Vallásos könyörgés a XVII. század elejéről, *P. Vásárhelyi Judit*: Szenci Molnár Albert Biblia-köetei, *Csorba Dávid*: Debreceni ünnepszentelés a XVII. században, *Szörényi László*: A Szigeti veszedelem az európai hősköltemény történeti szövegösszefüggésében, *Szelestei N. László*: Wesselényi Ferenc nádor imakönyve, *Maczák Ibolya*: Mennyei és pokolbéli Pandorák. Egy motívum két arca a régi magyarországi irodalomban, *H. Hubert Gabriella*: Radvánszky János kódexe (Stoll 127. sz.), *Hamvas Levente Péter*: Petőfi sírja Szebenben? Perújrafelvételi javaslat egy régi ügy kapcsán, *Kőszeghy Péter*: Énekvers/szövegvers – a vers létmódja, *Bódiss Tamás*: A kolozsvári és debreceni énekeskönyvek dallamai a mai református énekeskönyvben, *Kerny Terézia*: Szent László hódolata Szűz Mária előtt (XIV–XIX. század), *N. Kis Tímea*: Adalékok a XVI. századi erdélyi protestáns nyomtatványok illusztrációihoz, *Szabó András*: A szerző arcképe. Portré és irodalom a magyarországi protestáns késő humanizmusban, *Ács Pál*: Iter Persicum. Kakas István utolsó követútja a Kaszpi-tenger mellé (1603), *Jankovics József*: Az irodalmi társaságok mint a Gyöngyösi-kultusz ápolói.

Gianone András: Az Actio Catholica története Magyarországon, 1932–1948. Budapest: ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, 2010. (Monográfiák. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, 1.) 402 p.

Már a 19. század végén Európa több országában actio catholicaként emlegették azt a mozgalmat, amely a világi híveket akarta bevonni az egyház munkájába, hogy segítséget nyújtsanak a papságnak. Az Actio Catholica mint szervezett és a pápa által igen támogatott mozgalom megindulása XI. Piuszhoz köthető (1922–1939) – Magyarországon a püspöki kar 1932-ben hozta létre, amely hivatalosan egészen az 1990-es rendszerváltozásig fennmaradt. Az Actio Catholicánál fontosabb és sokrétűbb szerepet kevés intézmény töltött be a magyar katolikus egyház életében az 1930-as és 1940-es években – véli a szerző, akinek célja, hogy átfogó képet adjon a magyarországi Actio Catholica 1932–1948 közötti történetéről.

Hagyomány, egység, korszerűség. Az Egyházi Könyvtárak Egyesülése 2009. november 10-i, jubileumi konferenciájának előadásai. Szerk.: Gáborjáni Szabó Botond. Debrecen: EKE, 2010. 137 p.

A Budapesten rendezett konferencia szerkesztett anyaga olvasható a kötetben: *Gáborjáni Szabó Botond*: Előszó; *Ásványi Ilona*: Visszatekintés – 15 éves az EKE; *Monok István*: Mitől modern egy kora újkori könyvtár Magyarországon és Erdélyben?; *Szelestei Nagy László*: Áhítati irodalom és irodalomtörténeti kánon; *Rozsondai Marianne*: Az MTA Könyvtára ősnymtatvány-gyűjteményének eredete és tematikai megoszlása; *Tóth Gergely*: Bél Mátyás könyvtárai; *Kurta József*: Az erdélyi református kollégiumi könyvtárak államosítása és visszaigénylése; *Horváth József*: Egyházi gyűjtemény, mint tudományos műhely (A Pápai Református Gyűjteményekről); *Oláh Róbert*: Egyházi könyvtárak, mint a digitalizálás műhelyei; *Löffler Erzsébet*: A Főegyházmegyei Könyvtár, mint a kulturális turizmus egyik célpontja; *Baranya Péter*: Egyházi könyvtárak közös katalógusa és portálja.

Herger Csabáné: Polgári állam és egyházi autonómia a 19. században. Budapest: ÚMK, 2012. (Habsburg Történeti Monográfiák, 10.) 335 p.

A szerző a könyv első részében az összehasonlító jogtörténeti elemzés módszerével mutatja be a nyugati modelleket, míg a második részben a magyar egyházi modernizáció egyes területeit, a *summa jus patronatus*, a modern egyházi autonómia és a felekezeti jogegyenlőséget elemzi. A magyarországi vallási sokszínűség az oka annak, véli a szerző, hogy a reformkorban és az 1890-es években az amerikai modellt a magyar szabadelvű politikai elit hivatkozási alapul használta az egyházi modernizáció tekintetében – azaz egy olyan útról (vagyis nem jogátvételtől, s nem közvetlen hatásról) van szó, amely a polgárosodásban megkésett Magyarország számára példaként szolgálhatott.

Jubileumi emlékkönyv Pázmány Péter egyetemalapításának 375. évfordulója tiszteletére. Szerk.: Maczák Ibolya. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2010. 287 p.

A középkori egyetemalapítási kísérleteink után a 17. század első felében jött létre az az universitas, amelynek jogutóda előbb Budára, majd később Pestre került. Pázmány Péter esztergomi érsek, bíboros 1635. május 12-én alapította meg Nagyszombatban az egyetemet. A 375 éves évfordulót többek között egy tanulmánykötettel ünnepelték, melynek témakörei: 1) *Pázmány hatása a pedagógiára* (Szuromi Szabolcs Anzelm, Hoffmann Rózsa, Szabó Ferenc, Käfer István, Kontsek Ildikó), 2) *Pázmány hatása a természettudományokra* (Roska Tamás, Hámori József, Csurgay Árpád, Mátyus Péter, Prószéky Gábor), 3) *Pázmány hatása a magyar államiságra és jogra* (Szabó István, Kőrösi István, Frivaldszky János, Varga Zs. András, Jobbágyi Gábor, Hársfai Katalin, Schanda Balázs, Botos Katalin, András Dorottya, Varga Győző), 4) *Pázmány hatása a bölcsész- és társadalomtudományokra* (Hargittay Emil, Gerstner Károly, Tusor Péter, Mezei Balázs, Maczák Ibolya, Bajáki Rita–Bogár Judit, Marti Tibor, Varsányi Orsolya), 5) *Pázmány hatása a katolikus teológia művelésére* (Rokay Zoltán, Puskás Attila, Török József, Kuminetz Géza, Zenon Card. Grochowski írásai).

Kálvin – Magyarság – Európa. Nemzetközi multidiszciplináris konferencia, 2009. november 6–7. Szerk.: M. Császár Zsuzsa, Szalai Gábor. Pécs: IDResearch Kft.– Publikon, 2010. 282 p.

A konferencián elhangzott előadások: *Soós Kálmán*: Az 1552. évi beregszászi zsinattól a kárpátjai magyarságig; *Kósa László*: A magyar református „emlékezet helyei”; *Tökéczki László*: A teológus Kálvin politikai és társadalmi hatásai; *Szilágyi Györgyi–Szűcs István*: Felekezeti oktatás a Partiumban: Egyházi funkciók és szerepvállalás a romániai magyar nyelvű oktatási rendszerben; *Lábadai Károly*: A kálvinizmus és a megmaradás összefüggései a Drávaszögben; *Kovács I. Gábor*: Ellenreformáció – természetes szaporulat – vándormozgalmak. Észrevételek Faragó Tamásnak a Dunántúl XVIII. századi felekezeti szerkezetváltozásaira vonatkozó számításaihoz; *Németh Pál*: Kálvinista identitás egykor és ma; *Pap Norbert*: A helyi kultúra szerepe az LHH kistérségek fejlesztésében – a Reformátusság jelentősége; *M. Császár Zsuzsa–Szalai Gábor*: A baranyai reformátusság életmódja a XXI. század elején; *Csüllög Gábor*: Reformáció és iszlám a XVI–XVII. századi Kárpát-medencében – a történeti földrajzi háttér áttekintése; *Pete József*: A magyarországi református népesség néhány földrajzi jellemzője; *Végh Andor*: Horvátország, reformáció, magyarság (történeti földrajzi vázlat); *Suba János*: Erdély, mint útköző állam a XVI–XVII. században; *Gabóda Éva*: Vallás és identitás a szolvyai református közösségben; *Molnár Margit*: Magyar református felsőoktatás a Kárpát-medencében; *Flóra Gábor–Grossmann Károly–Györbíró András–Székedi Levente*: Magyar középiskolások továbbtanulási tervei a romániai Bihar megyében; *Sipos Anna Magdolna*: Könyvtárak a református tanítóképzőkben Magyarországon (1867–1948); *Takács Zsuzsanna Mária*: A nagyenyedi Bethlen Kollégium a XX. század küszöbén; *Szabó Attila*: A református egyház által – a két világháború közti években – fenntartott iskolák topográfiája; *Hoppál Péter*: A gregorián passió és protestantizmus református hagyománya; *Szigethi András*: A kálvinizmus és protestantizmus orosz kulturális recepciója; *Sarnyai Csaba Máté*: A protestáns és katolikus etika és a kapitalizmus szelleme (Max Weber és Michael Novak művei alapján); *Nagy Miklós Mi-*

hály: Aki az utazástörténetből is kimaradt: Ács Gedeon Amerikában; *Vitéz Ferenc:* „Kálvini vonások” az exlibriseken; *Pap Tibor–Zsignár Attila–Kiss Gergely:* A Magvető/Der Säemann magyar és német nyelven megjelenő református ikerlap szerepe a bácskai kiadású egyházi- és kisebbségi kiadványok nyilvánosságrendszerében; *Kránicz Gábor:* A protestantizmus mint kritikai reflexió a XX. század elején kibontakozó értelmezésekben; *Németh Nóra Veronika:* Vallásosság és kultúra: Hallgatók kulturális attitűdje a vallásosság tükrében.

A kiskunfélegyházi Szent István Plébánia 125 éve, 1885–2010. Szerk.: Kállainé Vereb Mária, Kőfalviné Ónodi Márta. Kiskunfélegyháza: Szent István Plébánia, 2010. 199 p.

A 125 éves kiskunfélegyházi Újplébánia és a 130 éve felszentelt Szent István templom története tárul élénk ezen igényes, fotókkal gazdagon illusztrált jubileumi kiadványban. A kötet fejezetei időrendben, korabeli dokumentumokat is felhasználva mutatják be a templom építését, felszerelését, az egyházi javadalmakat, a hitéletet, s mindeközben megismerjük a plébánosokat, a káplánokat, kántorokat, harangozókat is.

Kovács Kallszt OFM: Ferences szentek, boldogok, 2009. Budapest: Magyarok Nagyhatalmáról Nevezett Rendtartomány, 2010. 294 p.

Kovács Kallszt 2002-ben publikált könyve (Ferences szentek és boldogok az év minden napjára) után, 2009-ben adott ki egy kimutatást a ferences rend szentjeiről és boldogjairól. Ebben az Indexben a szerzőnek könyvéhez képest közel hetven újabb szent és boldoggá avatott személy adatai szerepelnek – nagy részüket 2002 után avattak szentté és boldoggá. Az újabb adatok tették szükségessé egy kiadvány megírását, amely immár olvasható is. Kovács Kallszt két nagy változásra hívja fel a figyelmet: az egyik, jelen könyve – az Index alapján, de annak rendszerét módosítva – hat részre oszlik: (1) XIII. és XIV. század, 2) XV. és XVI. század, 3) XVII. és XVIII. század, 4) XIX. század, 5) XX. század, 6) még nem, boldoggá avatott szentéletű ferencesek A másik, hogy arra törekedett: ne maradjanak ki olyan szentek és boldogok, akik bizonyítottan Szent Ferenc családjához tartoztak. A római Indexből sajnos ötvenegy személy hiányzik, akik viszont jelen kötetben már szerepelnek.

Maczák Ibolya: Elorzott szavak. Szövegalkotás 17–18. századi prédikációkban. Budapest: WZ Könyvek, 2010. (A források tükrében) 201 p.

Maczák Ibolya a 17–18. századi, nyomtatott, magyar nyelvű barokk prédikációk szövegalkotási módját vizsgálva kompilációs eljárásokat vizsgált. E munkafolyamat során huszonhárom prédikációt, negyvenkét forrás összefüggéseit elemezte. Adatai alapján kiderült, hogy különféle módszerek különíthetők el a szövegalkotásra vonatkozólag, melyek részben a prédikáció szerkezetének kialakításában, részben pedig a felhasznált források átdolgozásában lehetők fel. A vizsgált prédikációk szerzői több szerzetesi közösség tagjai voltak (pl. a ferences Stankovátsi Leopold, a pálos Csúzy Zsigmond, Egyed Joákim, Alexovics Vazul), de van köztük nem rendi tag (Illyés András, Illyés István), sőt protestáns személy is (Tyukodi Márton). A szövegalkotás kompilációs formája számtalan variációs lehetőséget rejtett magában, ezért nagymértékben segíthette az önálló stílus kialakítását. Több esetben is érvényes, hogy az átvételeket új szerkezetben, a prédikáció más helyén, módosítva szerepeltette a kompilátor, s ez esetben beszélhetünk szerzői novumról.

Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor. X. köt. reneszánsz–Szeben nyomdászata. Főszerk.: Kőszeghy Péter. Szerk.: Tamás Zsuzsanna. Budapest: Balassi, 2010. 496 p.

A sorozat tizedik kötetében többek között a következő szócikkek szerepelnek: reneszánsz miniatúrafestészet, Révai Miklós, Rimay János, rituále, római kereszténység, román kori építészet, Sajnovics János, sajtó, Salánki György, Samarjai Máté János, Sámbar Mátyás, Sándor-kódex, sárospatoki református kollégium könyvtára, Sbardellati János Ágoston, Martin Schmeizel, Anton Schmidt, Schulhof Izsák, scriptorium, sekrestyeszekerény, sermo, siklósi plébániatemplom falké-

pei, Sinai Miklós, síremlék, Skaricza Máté, soproni ferences templom és kolostor, Sövényházi Márta, Streibig-nyomda, stukkó, Sylvester János, Szalkai László, szárnyasoltár, Szathmárnémethi Mihály.

Magyarországi magánkönyvtárak V. 1643–1750. Sajtó alá rend.: Czeglédi László, Kruppa Tamás, Monok István. Munkatárs: Viskolcz Noémi. Szerk. és az előszót írta: Monok István. A mutatót összeáll.: Zvara Edina. 2010. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 13/5.) XII, 250 p.

A XVIII. század első felében élt budai és pesti polgárok nyilván nulláról indultak a könyvek gyűjtésében. Ezek a hagyatékok persze nem nagyon mutatnak többet, mint a napi vallásgyakorlat könyveit, iskolai könyveket (Barbara Kraussin, 1741). Pécsi Erzsébet könyvkereskedő készlete (1740) jól elemezhető keresztmetszetet ad erről az olvasmányizlésről. A szakértelmiségnek természetesen gazdagabb gyűjteményei voltak (Szilády János, 1750). A XVIII. század első felének kanonoki, püspöki gyűjteményei átmeneti képet mutatnak abban a tekintetben, hogy jelentős régi anyagot tartalmaznak, de már a modern, kortárs teológiai áramlatok is feltűnnek a gyűjteményekben. Nyelvileg is gazdagabbak, a német és az olasz nyelv utat talál magának, és a francia tételek is feltűnnek az összeírásokban (Erdődy Gábor Antal, 1715; Luby István, 1743). A köznemesek, illetve magyar városi polgárok olvasmányai nem mutatnak modernizálódó képet: főként latin, néha magyar könyveket birtokoltak, kedvelt olvasmányaik a krónikás irodalom, jogi traktátusok, illetve (nyilván iskolai kiadású) klasszikus auktorok voltak (Szalay Ferenc, 1729; Matolcsi László, 1743; Kubinczy György, 1749). Ugyanakkor a jogi képzettséggel bíró Pongrácz Márton (1744) kiváló könyvtárat birtokolt. Igaz, jobbra XVI–XVII századi kiadásokat, de a jogi szakirodalmon túl jelentős teológiai anyagot tudhatott magáénak (protestáns és katolikus egyaránt), komoly filozófiai műveltsége is lehetett. Hasonlóan gazdag Reviczky János Ferenc könyvtára (1743), igaz, egy bécsi udvari tisztségviselőtől modernebb könyvanyagot várnánk. Legalább olyat, mint Batthyány Ádám-tól (1750 körül), akinek szinte teljes egészében kortárs, francia és német nyelvű olvasmányai voltak. A kötet igazi újdonsága a cseklézi Esterházy könyvtár katalógusa (1749), illetve Radvánszky László könyveinek összeírása (1750). Két komoly arisztokrata könyvtár, amelyek azonban tartalmilag nagyon különbözőek. Radvánszky a magyar történelem megírását ambicionáló értelmiségi kör tanácsit követve igazi hungaricum gyűjteményt hozott létre, kiadott és kéziratok munkák szinte kritikái magyar történeti gyűjteményét. Esterházy pedig egy modern, az uralkodást, a modern főúri életet élő, európai arisztokrata olvasmányait szedte össze. A 13/5. kötet az előző, negyedik kötet kronologikus folytatása.

Mátyás király és a fehérvári reneszánsz = King Matthias and the renaissance Fehérvár. Szerk.: Kerny Terézia, Smohay András. Székesfehérvár: Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, 2010. (A Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum kiadványai, 4.) (Magyar királyok és Székesfehérvár, 1.) 148 p.

A kötetben a Székesfehérváron, 2008. október 18-án azonos címmel rendezett konferencia szerkesztett anyaga olvasható: *Spányi András*: Püspöki előszó; *Kerny Terézia–Smohay András*: Szerkesztői bevezető; *Lővei Pál*: Bevezető; *Kovács András*: Mátyás király emlékezete a XVI. századi Kolozsváron; *Bodor Imre*: Mátyás királlyá koronázása; *Érszegi Géza*: A székesfehérvári egyház kiváltságai Mátyás király korában; *Kerny Terézia*: Hunyadi Mátyás halála, temetése és székesfehérvári síremléke; *Szücs György*: A töredék dicsérete; *Mikó Árpád*: Kálmáncsehi Domonkos műpártolása; *Bartos György*: További székesfehérvári reneszánsz kori emléktáblák; *Velencei Katalin*: Humanista könyvritkaságok a Püspöki Könyvtárban.

Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a Veszprémi Püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére. Szerk.: Hermann István és Karlinszky Balázs. Veszprém: Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár: Veszprém Megyei Levéltár, 2010. (Veszprém Megyei Levéltár kiadványai, 22.) (A Veszprémi egyházmegye múltjából, 22.) 488 p.

A Veszprém-ben, 2009. szeptember 17–18-án megrendezett konferencia előadásainak szerkesztett anyaga olvasható a kötetben: I) Tanulmányok a veszprémi egyházmegye történetéből: *Érsegi Géza: I.* (Szent) István veszprémi adománylevele; *Karlinszky Balázs:* A veszprémi káptalan Zalamerénye-környéki birtokai a török előtt; *Bilkei Irén:* Hiteleshelyek a veszprémi egyházmegyében a középkorban és a kora újkorban; *Siptár Dániel:* Kolostoralapítások és szerzetesi lelkipásztorkodás a veszprémi egyházmegye török alóli felszabadult részein; *Dénesi Tamás:* Katolikus megújulás a 18. századi veszprémi egyházmegyében; *Mihalik Béla Vilmos:* A veszprémi püspökség birtokigazgatása a 18. században, különös tekintettel a sümegi uradalomra; *Hermann István:* A veszprémi székeskáptalan személyi összetétele 1700 és 1777 között; *Jakab Réka:* Zsidóság a veszprémi püspöki és káptalani birtokokon 1848 előtt; *Mózessy Gergely:* Katolikus püspökök a nyilasok fogságában (Mindszenty József és Shvoy Lajos elhurcolása); *Gárdonyi Máté:* Huszadik századi kihívások, pasztorációs útkeresések a veszprémi egyházmegyében. II. Tanulmányok a megyei igazgatás történetéből: *Zsoldos Attila:* A megveszervezés kezdetei a Magyar Királyságban; *C. Tóth Norbert:* A világi igazgatás Magyarországon a Zsigmond-korban, különös tekintettel Veszprém megyére; *Horváth Richárd:* Pápától a Pápáig (Garai-Szapolyai várbirtok változások Veszprém megyében a Mátyás-korban); *Tringli István:* Pest és Pilis megye sajátos viszonyai a török hódítás előtt; *Dominkovits Péter:* Vármegyei vezetők, közigazgatási feladatok a 17. századi Sopron és Vas vármegyék példáján; *Szijártó M. István:* Hivatalviselő elit a 18. századi Somogy vármegyében; Szántay Antal: II. József gondolatai a vármegyékről.

„...mint az gyümölczös és termett szőlőveszöc...”. Tanulmányok P. Vásárhelyi Judit tiszteletére. Szerk.: Stemler Ágnes, Varga Bernadett. Bp.: OSZK-Balassi, 2010. 383 p.

P. Vásárhelyi Juditot, a Régi Magyarországi Nyomtatványok bibliográfusát és Szenci Molnár Albert életművének kiváló ismerőjét köszöntik kollégái, pályatársai és tanítványai e kötetben, melyben többek között az alábbi tanulmányok olvashatók: *Szabó András:* Szenci Molnár Albert levelezésének új kiadása; *Imre Mihály:* Sturm-hatások Szenci Molnár Albert műveiben; *C. Vladár Zsuzsa:* Hogyan idézték a magyar grammatikusok a Bibliát?, *Farkas Gábor Farkas:* Az 1577-es üstökös és Szenci Molnár Albert; *Pavercsik Ilona:* Védőbeszéd az evangélikus lakosság jogai mellett; *V. Ecsedy Judit:* Ajánlás Vere-segyházi Szentyel Mihály „orthodox tudós typographus”-nak; *Varga Bernadett:* Egy fametszetes címlapkeret feltűnése Kolozsváron és Debrecenben; *Bánfi Szilvia:* Protestáns tipográfus a katolikusok szolgálatában – Raphael Hoffhalter és a bécsi Jezsuita-nyomda; *Perger Péter:* Egy Tótfalusi-betűkkel nyomtatott széphistória; *Szelestei Nagy László:* Hegyfalusi György Centifoliájának verses imáiról; *Fekete Csaba:* Bázeli, amszterdami utrechti és lejdai zsolttárok és zsolttárdallamok; *H. Hubert Gabriella:* Fejezet az Evangélikus Országos Könyvtár készülő antikvakatalógusából – BCACH; *Emődi András:* Kötetek Ipolyi Arnold könyvtárából; *Monok István:* Német könyvkereskedők Budán és Pesten a 18. század első felében; *Verók Attila:* Martin Schmeizel a könyves ügyekről a felvilágosodás hajnalán; *Zvara Edina:* Náprágyi Demeter három könyve az Esterházy-könyvtárban; *Hubert Ildikó:* Prédikációs gyakorlat nyomai egy 16. századi postilláskötet bejegyzéseiben; *Sas Péter:* A kolozsvári Szent Mihály-plébániakönyvtár.

Pápai kinevezések, megbízások és felhatalmazások Erdély, a Magyar Királyság és a Hódolt-ság területére, 1550–1711. Összegyűjt.: Galla Ferenc. Sajtó alá rend.: Tusor Péter és Tóth Krisztina. Budapest–Róma–Vác: PPKE Egyháztörténeti Kutatócsoport: Váci Egyházmegyei Tört. Biz., 2010. (Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae. Ser. 1., Collectanea Vaticana Hungariae. Classis 2., 3.) XXII, [1], 199 p.

Galla Ferenc művének első része a *Levéltári Közlemények* 24., 1946-os évfolyamában jelent meg *Magyar tárgyú pápai felhatalmazások, felmentések és kiváltságok a katolikus megújulás*

korából (Első közlemény) címmel. A közlésre valószínűleg több részletben leadott kézirat körülből fele már nem jelent meg. A kiadatlan rész egyetlen, gépelt példánya szerencsére nem veszett el, megmaradt a lap szerkesztőségében. Az iratanyag rendezésekor előkerült anyagot egy gondos levéltáros juttatta el a sorozat szerkesztőjéhez.

Der Paulinerorden. Geschichte, Geist, Kultur. Hrsg. von Gábor Sarbak. Budapest: Szent István Társulat, 2010. (Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti konferenciák, 4/2.) 526 p.

A kötet a Piliscsabán és Budapesten, 2006. október 16–18. között rendezett VII. Nemzetközi Pálos Rendtörténeti Tudományos Konferencia válogatott, szerkesztett anyagát tartalmazza – német nyelven. A magyar nyelvű változat *Decus solitudinis: pálos évszázadok* címmel 2007-ben jelent meg.

A piarista rend Magyarországon. Szerk.: Forgó András. Budapest: Szent István Társulat, 2010. (Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti konferenciák, 6.) 738 p.

A kötetben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán 2007. november 6-án és 7-én megrendezett tudományos konferencia előadásai olvashatóak, hat nagy témakörbe osztva: 1) *A piaristák Magyarország történetében* (Sántha György, Václav Bartušek, Koltai András, Siptár Dániel, Jakab Réka, Marián Čizmar, Forgó András, Gárdonyi Máté, Óze Sándor, Bánhidai Vajk, Horváth Gábor, Szakál Ádám, Sági Norberta, Bank Barbara), 2) *Piarista pedagógia és oktatás* (Severino Giner Guerri, Bikfalvi Géza, Mészáros András, Tóth Áron, Székér Barnabás, Sarnyai Csaba Máté, ifj. Bertényi Iván, Jelenits István, Bodó Márta, Vizkelety András, Á. Stekovics Rita, Szende Ákos, Görbe László), 3) *Piaristák az irodalomban és a tudományban* (Kilián István, Maczák Ibolya, Kovács Eszter, H. Kakucska Mária, Hernády Zsolt, Bárczi Zsófia, Sas Péter, Käfer István), 4) *Piarista zene és színjátszás* (Ladislav Kačic, Medgyesy S. Norbert–Tar Gabriella-Nóra, Galuska László Pál, Nagy Imre, Czibula Katalin, Demeter Júlia), 5) *A piaristák és a művészet* (Szilárdfy Zoltán, Jernyei Kiss János, Bara Júlia, Kerny Terézia), 6) *Lénárd Ödön emlékezete* (Gianone András, Cseszka Éva, Soós Viktor Attila, Fejérdy András írásai).

Prédikátoraink. Kisújszállás református lelkipásztorai 1717-től napjainkig. Szerk.: Szentpéteri Géza. Kisújszállás: Önkormányzat: Arany János Városi Könyvtár, 2010. (Helytörténeti füzetek, 26.) 202 p.

A kötetben Kisújszállás református gyülekezetében szolgáló prédikátorok életrajzát gyűjtötte egybe a szerkesztő, forrásait is megjelölve. Ezek egyrészt már ismert kézikönyvekből átvett adatok, másrészt pedig kiegészítette azokat az eredeti levéltári anyagokban fellelhetőekkel.

A protestáns pátens és kora. Tanulmányok és források a pátensharc 150. évfordulója alkalmából. Szerk.: Baráth Béla Levente, Fűrj Zoltán. Debrecen: D. Dr. Harsányi A. Alapítvány Kuratóriuma, 2010. (A D. Dr. Harsányi András Alapítvány kiadványai, 14.) 200 p.

Az 1859. évi pátens új alkotmányt adott a protestáns egyházaknak, melyben azok belső rendjét és területi beosztását is átalakította. Erre emlékezve konferenciát szervezett a Tiszántúli Református Egyházkerület elnöksége, a Kistemplom presbitériuma, a DRHE protestantizmus történeti kutatóintézete és a Harsányi András Alapítvány. Az elhangzott előadások: *Orosz István: Az ország és Debrecen helyzete a pátens korában; Csohány János: Leo Thun protestáns egyházpolitikája; Szathmári Judit: A református egyház protestáns pátens elleni küzdelme; Kertész Botond: A protestáns pátens az evangélikus egyházban; Gergely Jenő: A pátens fogadtatása a magyar katolicizmusban; Fűrj Zoltán: Egyházkerületi közgyűlés a Kistemplomban; Baráth Béla Levente: A pátensharc emléke a dualizmuskori református egyházkormányzói életrajzokban.*

Rábik, Vladimír: Középkori oklevelek a Nagyszombati Szent Adalbert Egyesület Levéltárában, (1181) 1214–1543. Szeged: SZTE Történeti Intézet Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék, 2010. (Capitulum, 7.) 217, [4] p.

A kötet alapját hatvannyolc eredeti oklevél képezi, melyeket száznegyvenhárom diplomatikai egységre lehet osztani: ezek közül ma már negyvenegy elveszett oklevélnek számít. A gyűjtemény legrégebb darabja, az 1181. évi oklevéltől eltekintve, II. András magyar király 1227-ben kiadott ítéletlevele; a jelentősebbek közé tartozik többek között Luxemburgi Zsigmond 1399. november 20-i kiváltságlevele, amit Stiborici Stibor kapott Berencs vár birtokára (ez csak egy 1406. március 29-i átiratából ismert); a Pozsony város történetének kutatására számára ismeretlen az 1429. május 7-i oklevél: András bíró és a városi szolgabíró polgárai az oklevélben tanúsítanak egy egyezséget Rozgonyi Péter egri püspök, Rozgonyi István comes székesfehérvári, győri és bakonyi ispán, valamint Althmansdorfer Miklós pozsonyi polgár között egy pozsonyi ház örökös bérbeadásáról. A kötetben az oklevelek teljes szövege olvasható.

Sancta Sedes Apostolica et cardinalis Ioseph Mindszenty, III/1. Documenta 1963–1966. = Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolattartása, III/1. Tanulmányok és szöveggözelek. Ed.: Ádám Somorjai. Budapest: METEM, 2010. (Trilogia „Sancta Sedes et Mindszenty, 1956–1975” Vol. III.) 548 p.

A sorozat harmadik kötetének félkötete ismét két fő részből áll: az elsőben magyar nyelvű tanulmányok olvashatók az Apostoli Szentszék és Mindszenty József bíboros kapcsolattartásáról, a másodikban pedig az eredeti dokumentumok szerepelnek. (Az első rész 2007-ben, a második pedig 2009-ben jelent meg.)

A sárszentlőrinci evangélikus templom. Szerk.: Bakay Péter, Karl Jánosné Csepregi Erzsébet. Sárszentlőrinc: Sárszentlőrinci Evangélikus Egyházközség, 2010. 120 p.

A tanulmánykötet írásai a sárszentlőrinci templomot mutatják be, a tartalomról: *Krähling János*: Evangélikus templomépítéssel a 18. századi Dél-Dunántúlon; *Csepregi Béla*: A sárszentlőrinci templom; *Krähling János*: A sárszentlőrinci templom építészeti ismertetése; *Harmati Béla László*: A sárszentlőrinci templombelső művészeti értékei; *Bucsányi Kálmán*: A sárszentlőrinci oltárkép újjászülése restaurálás tükrében; *Györfly István*: A sárszentlőrinci evangélikus gyülekezet orgonái; *Renkecz József*: Misről mesélnek a sárszentlőrinci evangélikus templom öreg padjai?; *Csepregi Zoltán*: A mulandóság cáfolatára vagyunk, tanulságként az utókorunk; *Karl Jánosné Csepregi Erzsébet*: Mit tudhatunk a harangokról?; *Kaczián János*: „...Az élő és jövő nemzedékek örök okulására...”

Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: Szeizmográf a Szabadság téren. Mindszenty bíboros levelezése az USA elnökeivel és külügyminisztereivel. Budapest: Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, 2010. 344 p.

Mindszenty Józsefnek ismertek emlékiratai, a követségen íródott napi jegyzetei. Most a bíborosnak az Amerikai Egyesült Államok elnökeivel és külügyminisztereivel folytatott levelezéséből kapunk egy válogatást. A kötet összeállítóinak célja, hogy Mindszenty Józsefet „mint kora egyfajta szeizmográfját” mutassák be. Magyarország hercegprímása 1956-ban, amikor belépett az USA budapesti követségére, 64 éves volt, s több mint tizennégy évet kellett ott töltenie. A bíboros leveleiből betekintést kapunk arról, hogy többek között miként vélekedett a hazai üldözöttekről, azaz a kádári megtorlás törvénysértő büntetőeljárássairól, a trianoni békéről és annak következményeiről, több amerikai elnökről (p. Franklin Delano Rooseveltről), a szent koronáról, a Szibériába elhurcoltakról.

Symbolae. A görög katolikus örökségkutatás útjai: a Nikolaus Nilles halálának 100. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai, Nyíregyháza, 2007. november 23–24. Szerk.: Véghseő Tamás. Nyíregyháza: Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, 2010. (Collectanea Athanasiana. I., Studia, 3.) 372 p.

A konferencián elhangzott előadások írásbeli változatai: *Wilhelm Rees*: Nikolaus Nilles. Az egyetemi tanár és papnevelő Innsbruckban; *Ivancsó István*: Nikolaus Nilles Kalendarium-ának bemutatása; *Véghseő Tamás*: Nikolaus Nilles és a magyar nyelvű görög katolikus liturgia ügye; *Remus Campeanu*: Az erdélyi görög katolikus egyház történetének feltárására irányuló legújabb kutatási tervek; *Puskás Bernadett*: A görög katolikus művészet kutatásának kérdései: a kárpáti régió fogalma körüli vita és tanulságai; *Baán István*: A munkácsi püspöki szék betöltése 1650 és 1690 között; *Véghseő Tamás*: Egy görög katolikus püspök sajátos feladatai és lehetőségei Magyarországon a felekezetszerveződés korában: hat ismeretlen De Camillis-levél tanulságai; *Peter Šoltés*: A papság reformja a Munkácsi Egyházmegyében a 18. században; *Terdik Szilveszter*: „Sculptor constantinopolitanus” Un intagliatore greco a Máriapócs nel Settecento; *Polyák Mariann*: Bereg vármegyei görög katolikus népiskolák az 1880-as évek elején; *Katkó Márton Áron*: Az 1914-es debreceni merénylet; *Janka György*: Miklósy István püspök (1913–1937) a korabeli görög katolikus sajtó tükrében; *Szotyori-Nagy Ágnes*: A felekezeti közötti házasságra vonatkozó szabályozás a hatályos kánonjogban.

Szabó Magdolna, N.: Vallásos ponyvanyomtatványok Bálint Sándor hagyatékában = Religiöse Kolportagedrucke in Sándor Bálints Nachlass. Szerk.: N. Szabó Magdolna, Zombori István. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 2010. (Devotio Hungarorum, 14.) 569 p.

Bálint Sándor (1904–1980) Szeged jeles szülőtte, a kiváló néprajztudós a vallásos ponyvák gyűjtésével rámutatott, hogy a 16. századtól megindult vallásos könyvkiadásnak nagy értékű művei mellett mennyire fontos volt az egyszerű emberekhez is eljutó, olcsón megvehető ponyvafüzetek kiadása és elterjedése. A vallásos ponyva együtteséből jól kitűnik, hogy a hitélet az olvasási és vizuális művelődést is befolyásolta, a korabeli oktatás hivatalos kereteit messze meghaladva. Bálint Sándor szellemi hagyatéka a szegedi Móra Ferenc Múzeumban található. Jelen kötetben nagy életművének különösen fontos és nemzetközi szempontból is jelentős hagyatékát, a vallásos ponyvanyomtatványokat dolgozták fel a katalógus összeállítói. Ez a közel 1600 tétel a magyar szakrális ponyvafüzetek olyan együttese, amely mostani közlése, leírása, címlapjuk publikálása és mutatókkal való ellátása révén a kiadványt a műfaj alap szak- és kézikönyvvé teszi. A kötetben a kis nyomtatványok szakszerű leírásán kívül a következő tanulmányok olvashatóak: *Zombori István*: Vallásos ponyva – hitélet – művelődés; *N. Szabó Magdolna*: Bálint Sándor (1904–1980) hagyatéka a Móra Ferenc Múzeumban; *Barna Gábor–Székely Anna*: Vallásos ponyvanyomtatványok Bálint Sándor hagyatékában.

Szaniszló József: A Budapesti Unitárius Egyházközség története a jegyzőkönyvek tükrében. Budapest: Budapesti Unitárius Egyházközség, 2010. 302 p.

Az egykori Koháry (ma Nagy Ignác) utcai unitárius egyházközség monográfiáját írta meg Szaniszló József. A mű túlmutat az egyházközségi élet keretein, hiszen ennél jóval többről van szó: az unitarizmus magyarországi terjedésének és terjesztésének történetébe is bepillantást kapunk. A könyv jelentőségét az is adja, hogy a kiváló egyháztörténész Kelemen Miklós (1925–2009) publikálta írásoktól eltekintve ebben a témakörben nem igen jelent meg hosszabb, a magyarországi unitarizmus 19–20. századi történetét (is) bemutató munka.

A Szatmári Római Katolikus Egyházmegye Műemlékkönyvtárának régi állománya. Katalógus. 1701 előtti külföldi nyomtatványok. Régi Magyar Könyvtár. Összeáll.: Emödi András. Nagyvárad: Szatmári Római Katolikus Püspökség; Varadinum Script K., 2010. (A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei, 5.) 237 p.

A Szatmári Római Katolikus Egyházmegyei Műemlékkönyvtárat a főhatóság 2005. évi kezdeményezése nyomán több évi begyűjtő, feldolgozó munka nyomán alakították ki a szatmárnémeti püspöki palotában. A könyvtárban a központi intézmények (püspökség, székeskáptalan, papnevelde) igen csekély könyvtármaradékai, a szatmárnémeti ferences és jezsuita könyvhagyatékok, a minoriták nagybányai könyvállománya és az egyházmegye plébániáin fellelt korai nyomtatványok kerültek elhelyezésre, összesen 4500 kötet. A katalógus ezen állomány legkorábbi könyveinek leírását adja közre szerzői betűrendben.

A Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár 1701 előtti nyomtatványai. Összeáll.: Keveházi Katalin, Varga András. Közrem.: Kerényiné Baróczy Éva. Szeged: SZTE Egyetemi Könyvtár, 2010. (A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei, 6.) XI, 347 p.

A Ferenc József Tudományegyetem könyvtára az első világháború után Kolozsváron maradt. Az 1921-ben alapított szegedi egyetemi könyvtár régi könyvállományának kialakítása már a költözéskor megkezdődött. Az induló állomány néhány nagykönyvtár főlőspéldányaiból állt. Az ügyészégi köteles példányok, s egyetemi tanárok és gyűjtők ajándékai, valamint az egyes magánkönyvtárak megvásárlása is gazdagította az állományt (pl. Tarnovszky Géza, Lechner Károly, Imre Sándor, Márki Sándor, Dézsi Lajos, Gyuritzsa Sándor könyvei) – ezekből a magánygyűjteményekből azonban csak kevés régi könyv került elő. Az 1949 és 1952 közötti évek fordulatot hoztak. Ekkor az államosított egyházi és főúri könyvtárak anyagából a szegedi gyűjtemény 3742 régi könyvvel gazdagodott. Az egykor Szegeden őrzött rendi gyűjteményeknek (a szegedi ferencesek, minoriták és piaristák könyvtára) csak töredékét irányították ide. A régikönyv-állomány további gyarapodására közel ötven évet kellett várni. Előbb a Magyar Irodalomtörténeti Tanszék engedett át az oktatás és a kutatás támogatására 343 régi magyar könyvet, majd a nemzeti könyvtár juttatott többes példányából 2600 művet Szegedre. A kezelésükhöz szükséges szakmai háttérrel a Keserű Bálint és Karácsonyi Béla által 1980-ban alapított Régi és Ritka Könyvek Tára biztosítja.

Szelestei N. László: Esmék és arcok a 18. századi Magyarországról. Budapest: Universitas, 2010. (Historia litteraria, 26.) 233 p.

Szelestei Nagy László tanulmányaiban a 18. században lejátszódott eszmélkedési pontokat próbálja kitapintani. A folyamatok rekonstruálása, s egy-egy személy adott körülmények közötti viselkedése érdekl. Olyan forrásokkal dolgozik, amelyeknek egy része eddig elkerülte a kutatók figyelmét, s az eddigi szakirodalomban olvasható következtetésektől eltérő megállapításokat fogalmaz meg. A könyvben olvasható tanulmányok a következő témakörök köré csoportosulnak: 1) Az 1770-es évek előtti magyarországi vallási megújulási mozgalmak hatása a művelődésre, irodalomra és a nemzeti nyelvre egyházi beágyazódottságú személyek olyan célkitűzéseiről van szó, amelyeknek nagy részét a felvilágosodás elvei közé szoktuk sorolni (Pietizmus és magyar nyelv a 18. század első felében; Bél Mátyás és a magyar nyelvű pietista irodalom művelői; Bél Mátyás Újtestamentom-kiadásáról; Sartoris János nemescsói lelkész; M. Sartorius János, a fanatikus lelkész; Perliczi János Dániel; Kalmár György, a „magyar nyelv szerelemese”; Gerhard Cornelius Driesch, Bél Mátyás és Esterházy Imre prímás; Ludovico Antonio Muratori művei Magyarországon a 18. század második felében; Faludi Ferenc autográf verseskönyve Nagyszombatban); 2) Milyen tényezők befolyásolták a korban a múlt irodalmi emlékeinek számbevételét (Historia litteraria – és magyar irodalomtörténet-írás; Adatok Janus Pannonius 18. századi ismeretéhez; Koller József és a historia litteraria; Weszprémi István és orvostörténeti műve).

Szóke János: Öt év számúzetés. Mindszenty József bíboros a bécsi Pázmáneumban. Budapest: Don Bosco, 2010. 345 p.

A most közölt dokumentumok újabb adalékokkal szolgálnak Mindszenty József bíboros bécsi tartózkodásához. A kötet első részében az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának anyagából, a második részben pedig a bíboros 1972–1975 közötti szentbeszédeiből olvasható egy válogatás.

Udvarhelyi Nándor: A częstochowai pálos kolostor magyar emlékei. Budapest: Kairosz, 2010. 95 p.

A Fényes Hegyen (Jasna Góra, Clarus Mons) épült pálos kolostor Lengyelország leghíresebb zarándokhelye. Częstochowa épületeiben, művészeti alkotásaiban és híres könyvtárában számos magyar történelmi emléket őriz. Jasna Góra legnagyobb kincse Szűz Mária csodatévő kegyképe, de a múzeumban, a lovagteremben és a kolostorban lévő történelmi festmények is igen jelentősek. A remetesorozat 1631–1635 között, a kolostor történetének fontos eseményeit ábrázoló képek a XVII. század utolsó negyedében, a generális-provinciális sorozat pedig a XVII–XVIII. század fordulóján készült.

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK, 2011

Az aradi káptalan jegyzőkönyv-töredéke (1504–1518). Előszóval, mutatókkal és jegyzetekkel regeztákban közzéteszi: Gálfi Emőke. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2011. (Erdélyi Tudományos Füzetek, 270.) 89 p.

Az aradi káptalan levéltárát a 16. században a török pusztítás elől Erdélybe menekítették és sokáig tartotta magát az a tévhit, hogy itt teljesen elpusztult. Erre cáfol rá az a közel húszoldalnvi, 16. század elejéről származó regisztrum-töredék, amelynek kivonatolására Gálfi Emőke vállalkozott. A jegyzőkönyv azért is érdekes, mert a 18. századi másolatban fennmaradt Laskay János gyulafehérvári requisitornak azon traktátusa, amelyet 1582-ben írt ugyanezen regisztrum elé. „Az a tény, hogy az utókorra éppen az a jegyzőkönyv-töredék maradt, amelyhez Laskay szép humanista latinsággal bevezetőt írt, megkövetelte a jelzett előszó és a jegyzőkönyvtöredék együttes tárgyalását és kiadását” – írja Gálfi Emőke.

Bánkuti Gábor: Jezsuiták a diktatúrában. A Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya története, 1945–1965. Budapest: L'Harmattan–Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya–Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2011. 270. [2] p. (Jezsuita könyvek. Rendtörténet)

A szerzetesi közösségek működési engedélyének megvonása a szerzetesek belső fogadalmát nem érintette, a jezsuiták magukra nézve azt nem ismerték el kötelező érvényűnek – s ez lehetőséget adott arra, hogy életformájukat intézményesültség nélkül is megőrizzék és gyakorolják. Az államvédelem a jezsuita rendet konkurens szolgálatnak, vatikáni irányítás alatt működő kémszervezetnek tartotta, tagjai pedig összekötő „cementként” a klerikális reakció összefogásában is vezető szerepet tölthettek be. A rend létét fenyegető kihívások a magyar jezsuita rendtartomány vezetését arra ösztönözték, hogy két olyan túlélési stratégiát alakítson ki, amelyek egymást kiegészítve alapját képezték a társaság későbbi elfogadottságának és újjáéledésének.

Crescit eundo. Tisztelgő tanulmányok V. Ecsedy Judit 65. születésnapjára. Szerk.: Simon Melinda és Perger Péter. Budapest: Argumentum–OSZK–MTA Irodalomtudományi Intézet–MOKKA-R Egyesület, 2011. (A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei, 4.) 276 p.

V. Ecsedy Judit, a neves nyomdászattörténész születésnapjára összeállított kötetben a következő tanulmányok olvashatóak: *Bánffy Szilvia*: A bécsi Singriener-nyomdához köthető Pesti Gábor-féle Nomenclatura-kiadások tipográfiai vizsgálata; *Bellágh Rózsa*: Magyar asszonyok levelezése a 18. században; *Borda Lajos*: Egy könyvészetileg ismeretlen nyomtatvány Pápai Páriz Ferenc: Ábrahám Pátriárka' Fia Isák És Báthuel' Leánya, Rebeke Házasságok' Alkalmosságával lett Beszélgetés [...], Marosvásárhely, 1794; *Borsa Gedeon*: Az első hazai nyomdászjelvény; *Ileana Dârja*: Batthyány Ignác kiadványai; *Deé Nagy Anikó*: Közös jegyek a korai nyomdász- és kiadójelvények formakincsében; *Dörnyei Sándor*: Nyomdában készült régi hazai ex librisek (XVI–XVIII. század); *Emődi András*: Nagyváradi könyves halászat; *Doina Hendre Biró*: Trois representants des Batthyány, ou pretexte de l'analyse de l'état de l'église en Transylvanie et dans le royaume de Hongrie; *Hubert Ildikó*: „Szent Maria arany szőlő...” „Szép” litánia és könyörgés; *Jaroslava Kašparová*: Magyarország leírása a Cseh Nemzeti Múzeum és a Kinský-palota könyvtárának spanyol és francia nyelvű nyomtatványjaiban; *Kimpfián Annamária*: Főpapi supralibrosok a marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Könyvtár gyűjteményeiben; *Kovács Eszter*: Timon Sámuel cseh történelmi olvasmányai; *Kurta József*: Ismeretlen kolozsvári egyleveles nyomtatvány 1702-ből; *John A. Lane*: Nicolaus Kis's House in Amsterdam and the Brewery 'De Zwaan'; *Marton József*: Márton Áron püspök küzdelme a Batthyaneumért; *Mészáros Klára*: Egy ismeretlen Eck-nyomtatvány; *Monok István*: Város és könyvkultúra Magyarországon a 16–17. század fordulóján; *Pavercsik Ilona*: Weber Simon Péter nyomdájának alapításáról; *Simon Melinda*: Magyar kiadók és nyomdák beszélő jelvényei a 20. század első felében; *Szelestei N. László*: Lelki fegyverház; *Tóth Anna Judit*: Egy késő antik hivatalnok memoárjai; *Varga Bernadett*: Interkonfessionális és Kempis-recepció Keresztúri Pál Mennyei társalkodásában; *Verók Attila*: Asztrológiai érdeklődésű orgonista lelkész? Egy érdekes kolligátumkötet a brassói Daniel Croner (1656–1740) könyvtárából; *Viskolcz Noémi*: Illusztrált könyvek, reprezentatív albumok, képes kiadványok a kora újkori Magyarországon; *W. Salgó Ágnes*: „...én bizony vajmi elhagyott és támasz nélkül álló hölgy vagyok” Esterházy Alexandra és az Apponyi-gyűjtemény; *Zvara Edina*: 17. századi ismeretlen társulati kiadványok a kismartoni Esterházy-könyvtárból.

Eruditio, virtus et constantia. Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére. Szerk.: Imre Mihály et al. Debrecen: Debreceni Egyetemi Könyvtár, 2011. IX, 799 p.

A Bitskey István irodalomtörténész, professor köszöntése alkalmából összeállított kötet tanulmányaiból néhány: *Jankovits László*: A versek és a véresre verés: Jacobus Piso és Várdai Pál; *Bartók István*: „Alattomban hallgatók” – avagy besúgó diákok a 16. században; *Imre Mihály*: A fogalmi szint alatti jelentések szerepe a reformáció korának retorikáiban; *P. Vásárhelyi Judit*: Adalék Szenci Molnár Albert alkalmi verseihez; *Kecskeméti Gábor*: Szónoki gyakorlat a magyar vitéségről a leuveni egyetemen; *Gábor Csilla*: Jezsuita családtagok: nagyszombati Káldi Márton és György; *Szárász Orsolya*: „O inferno, o poenitenza!” Két 17. századi olasz pokol-prédikáció; *Szabó Ferenc S.J.*: Pázmány Péter imádságos könyvének hét bünbánati zsoldára; *Hargittay Emil*: Kézirtos latin nyelvű mutató Pázmány Prédikációihoz; *Debreceni Attila*: Egy adalék Pázmányhoz és Kazinczyhoz; *R. Várkonyi Ágnes*: Mikes és a kis jégkorszak; *Szelestei N. László*: Himmuszfordítások Ányos Pál Énekek könyve című kötetéből; *Szörényi László*: Baróti Szabó Dávid Aeneis-fordítása; *Hubert Ildikó*: Barokk elégia – Műfordítás a 19. század elejéről; *Viskolcz Noémi*: Nádasdy Ferenc és Róma; *Kulcsár Péter* (közli): Paulus Simoni Bistriciensis Meteorologia generalis

(Dantisci, 1617, RMK III. 1187); *Dienes Dénes*: Tolnai Dali János könyvtárának töredéke Sárospatakon?; *Dukkon Ágnes*: A barokk szellemiség megjelenési formái a *Calendarium Tynnaviense* sorozat példányaiban; *Monok István*: Adalékok az Esterházy-könyvtár kialakulásának történetéhez (A Moszkvában őrzött könyvek vizsgálatának tanulságai); *Balázs Mihály*: Alsted és az erdélyi unitáriusok; *Véghseő Tamás*: A papképzés ügye a munkácsi görög katolikus püspökségben a 17. században; *Szabó András*: Ilosvai Benedek, gyulafehérvári plébános; *Tusor Péter*: Forgách Zsigmond katolizálása (Egy római misszilis [irodalom]történeti forrásértéke; *Péter Katalin*: Multikulturális falvak a 16–17. századi Felföldön.

Károly Róbert és Székesfehérvár. Szerk.: Kerny Terézia és Smohay András. Székesfehérvár: Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, 2011. (Magyar királyok és Székesfehérvár, 2.) (A Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum kiadványai, 6.) 231 p.

A konferencia rendezői részvevői 2010 októberében Károly Róbert (1308–1342) magyar király (olaszul Caroberto, hivatalosan Anjou I. Károly) harmadik, érvényes megkoronázásának het századik évfordulójára emlékeztek. A kötetben olvasható tanulmányok a következők: *Spányi Antal*: Püspöki előszó; *Demeter Zsófia*: I. Károly és Székesfehérvár. Bevezető; *Érszegi Géza*: A pápai diplomácia kezdeti lépései Károly Róbert trónra segítéséért (Miklós pápai legátus magyarországi működéséhez); *Rácz György*: Gentilis és Károly. Levélírás Pozsonyban – koronázás Fehérvárról. A papír megjelenése Magyarországon; *Bertényi Iván*: A magyarországi Anjouk főbb címerváltozatai; *Gedai István*: Károly Róbert pénzreformja; *Veszprémy László*: A Szent György-lovagrend: a kutatás állása; *Szende László*: Piast Erzsébet – a hitves, az édesanya, a mecénás; *Szakács Béla Zsolt*: Mű és közönség Károly Róbert korában: a Magyar Anjou Legendárium megrendelői háttere; *Wehli Tünde*: Károly Róbert ábrázolása a *Képes Krónikában*; *Marosi Ernő*: A zágrábi Szent László-casula; *Biczó Piroska*: A székesfehérvári Szűz Mária-prépostsági templom déli oldalának régészeti feltárása; *Lővei Pál*: A székesfehérvári Anjou-síremlékek az újabb töredékek tükrében; *Kerny Terézia*: Emlékkonferencia Károly Róbert koronázásának 700. évfordulója alkalmából.

Kiss Réka: Egyház és közösség a kora újkorban. A Küküllői Református Egyházmegye 17–18. századi iratainak tükrében. Budapest: Akadémiai K., 2011. 297 p. (Néprajzi tanulmányok)

A szerző a Küküllői Református Egyházmegyében a 17–18. századból fennmaradt vizitációs jegyzőkönyvek, illetve egyházi bírósági protocollumok segítségével a népi kultúrát alakító egyházi irányítás kérdéskörét, az egyház normatív szabályozó szerepét vizsgálja – mindezt egy sajátos intézményrendszer, a református egyházfegyelmezés működésén keresztül. Az egyházi ellenőrzés jóval szélesebb körre terjedt ki a korábbi időszakhoz képest, s már személyekre lebontva regisztrálták a normaszegőket. A 18. század elején az egyházfegyelmezés három területre összpontosult: 1) a szexuális magatartási normák betartása; 2) a nyilvános vallásgyakorlat kontrollálása; 3) az egyéni viselkedésmórok, főként a káromkodás megfékezése. Az elemzett források arra is rávilágítanak, hogy a kora újkori népi és elitkultúra viszonyrendszerét vizsgálva az egyházi normák helyi érvényesítésére hivatott papok és tanítók mediatori szerepe árnyalt megközelítést igényel. Az egyház nem elvont, homogén fogalomként jelent meg a közösségek életében. A népi és az elitkultúra között közvetítő helyi egyházi társadalom maga is igen rétegzett volt, s a nyugat-európai modellekhez képest kevésbé lehet beszélni egységes lelkipásztori karról.

Klimo György püspök és kora. Egyház, művelődés, kultúra a 18. században. A 2010. október 14-én, Pécsen, Klimo György pécsi püspök születésének 300. évfordulójára megrendezett tudományos konferencia tanulmányai. Szerk.: Pohánka Éva, Szilágyi Mariann. Pécs: PTE Egy. Könyvtára, 2011. 300 p. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai, 9.)

A konferencián elhangzott előadásokat a könyvtörténeti és egyháztörténeti szavakkal jellemezhetjük leginkább, „a két diszciplináris terület azonban a legtagabb művelődéstörténeti összefüggésben jelenik meg előttünk” – írja a kötet előszavában Monok István. A tartalomból: *Pohánka Éva*: A nyilvános pécsi püspöki könyvtár berendezésének és állományának „rekonstrukciója”; *Löffler Erzsébet*: Az Egri Főszékesegyházi Könyvtár berendezésének ikonográfiai programja; *Doina Biro Hendre*: Batthyány Ignác, a gyulafehérvári Batthyaneum Könyvtár alapítója. A 18. század tudományos törekvései, kulturális és vallásos modelljei; *Boda Miklós*: „Tisztelet Klimónak” A Pécsi Egyetemi Könyvtár jubileuma (1774–1974); *Szelestei N. László*: Klimo György püspök szerepe Ludovico Antonio Muratori műveinek magyarországi terjesztésében; *Hartvig Gabriella*: Michael Denis bécsi császári könyvtáros és a Klimo Könyvtárban található Ossian-fordítása; *Jankovits László*: Emblémák Berényi Zsigmond születésnapjára; *Szilágyi Mariann*: Magyar nyelvű nyomtatványok nyomában a Klimo Könyvtárban; *Fejérdy András–Soós István*: Klimo György és Giuseppe Garampi; *Gózsy Zoltán*: Szempontok Klimo György püspöki és főispáni kinevezéséhez, illetve tevékenységéhez; *Verók Attila*: Pécs a külföld szemével. Klimó városának képe kora újkori nyomtatványokban; *Hencz Enikő*: Koller József és Dobai Székely Sámuel levelezése; *Horváth István*: Adatok a pécsi papnevelő Intézet uradalma 18. századi működéséhez; *Borsy Judit*: A pécsi egyházmegye exempt területeinek átvétele 1776-ban; *Tegzes Ferenc*: A gyükkési Szent Bertalan-kápolna; *Tengely Adrienn*: A Boldogságos Szűz Szeplőtelen Szívének Társulata.

Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor. 12. köt.: Teutsch – vízjel. Főszerk.: Kőszeghy Péter. Szerk.: Tamás Zsuzsanna. Budapest: Balassi Kiadó, 2011. 495 p.

A MAMŰL utolsó előtti kötetében többek között a következő szócikkek olvashatóak, a megszokott színvonalon megírva és bőséges színes és fekete-fehér fotókkal illusztrálva: Thurzó György (1567–1616) nádor, Thurzó-könyvtár(ak), tihanyi bencés apátsági templom, torony, Tótfalusi Kis Miklós (1650?–1702), történetírás, transzilvanizmus, Friedrich Freiherr von der Trenck (1726–1794), trinitáriusok, Tripartitum (Hármaskönyv), az Úr ünnepei (Gyertyaszentelő Boldogasszony, Urunk Mennybemenetele, Szentháromság vasárnapja, Úrnapja, Urunk színeváltozása, a Szent Kereszt felmagasztalása), ünnepség, váci püspökség, váci székesegyház, Vác nyomdászata és könyvkiadása, vadászat, vajdahunyadi vár, vámpír, vár, Váradi Biblia, váradi püspökség, Váradi Regestrum, váradi székesegyház, Várad nyomdászata és könyvkiadása, varázsló (népi, elit), várkápolna, város, vásár, vasművesség (kovácsoltvas, öntöttvas), végrendelet, végtisztesség, végvárrendszer, veleméri falképek, Verseghy Ferenc (1757–1822), veszprémi Érseki Könyvtár, a veszprémi káptalan könyvjegyzéke, Virág Benedek (1754–1830), virágének, Vitéz János (1400 k.–1472) könyvtára, vízépítéset és vízhasználat, vízialom, vízjel.

Magyar Művelődéstörténeti Lexikon LX. minden kor. Ángyod térde – „Zsúpra aggnó”. A főszerkesztő, Kőszeghy Péter hatvanadik születésnapjára. Szerk.: Bartók István, Csörsz Rumen István, Jankovics József, Szentmártoni Szabó Géza. Budapest: Balassi Kiadó, 2011. 301 p.

A MAMŰL különkiadásával, a LX. kötetel a szerkesztők és a szerzők a neves irodalomtörténészt, a lexikon főszerkesztőjét, Kőszeghy Pétert köszöntik. A tartalomból: Beatrice d’Aragona (1457–1508), Balassi Bálint megsebesülésének helyszíne, Balassi Bálint tréfája, Batthyány (II.) Lajos (1753–1806), Beythe Imre (†1624), Bornemisza Péter síremléke, camera obscura,

a csejtochowai kegykep kultusza a 17–18. századi Magyarországon, a Czobor család könyvei, dudu, házasságtörési esetek Kassán, István király *Intelmeinek* „karcos bora”, Kölcsey *Hymnusának* „pretextusai” Esterházy (I.) Pál leveleiben, Kőszegyh Péter, középkori állam, közgyónás, krúda, laterna magica, lottó, lutherocalvinovoevangelicocamaeleontes, „madzsari-türki” módi erotika, MAMŰL, ménesi (aszúszőlő) bor, Ménesi út, Nagymorva Birodalom, nevetés, ornamentika, orsolyiták, az ördöngös barát kincse, pozsonyi kísértet, sívó oroslán, töröksíp, üröm, Wesselényi Ferenc ágya, Zsámboky János műgyűjteménye,

Mindszenty bíboros követségi levelei az Egyesült Államok elnökeihez, 1956–1971 = Letters to the presidents. Cardinal Mindszenty to the political leaders of the United States. Edited by Ádám Somorjai. Budapest: METEM, 2011. 800 p.

Mindszenty József közel tizenöt évig volt kénytelen a budapesti amerikai nagykövetségen élni: az amerikaiak humanitárius megfontolásokból nyújtottak neki menedéket, menedékjogot azonban nem adtak, mert azt az amerikai jog nem ismeri el. Ezen időszak alatt intenzív levelezést folytatott az amerikai politikai vezetéssel, s elsősorban négy amerikai elnökkel – utóbbiak közül ketten választottak neki: John F. Kennedy és Richard Nixon. Somorjai Ádám felteszi a kérdést, hogy vajon Mindszenty József miért bombázta szinte szünet nélkül az amerikai vezetést beszámolóival, javaslataival és kéréseivel még akkor is, amikor belátta, hogy választ leveleire nem kap. Így felel: „hazafias elkötelezettsége, népéért érzett felelősségérzete volt az az elsődleges indok, amely közjogi helyzetéből is fakadt, hiszen magát mindvégig az ország első közjogi méltóságának tekintette”.

A kötetben közölt levelek most olvashatók először eredeti, angol nyelven és magyar fordításban, melyek megértését jegyzetek, több táblázat, irodalomjegyzék és életrajzgyűjtemény egészíti ki.

Persovits József: Heltai Gáspár, a kolozsvári könyvnyomtató. Budapest: Optima Téka Kiadó, 2011. (Nyomdász Könyvtár) 78 p.

Heltai Gáspár (1510–1574) száz vállalkozó, író, nyomdász, plébános és prédikátor életét és nyomdásztevékenységét tekinti át a szerző ebben az új sorozatban. Heltai eredetileg német anyanyelvű volt, de műveivel a magyar nyelvű irodalom, kultúra legjelentősebb személyének számít. 1550-ben betársult Georg Hoffgreff műhelyébe, amelyet 1559-től egyedül vezetett. Több mint nyolcvan kiadványát ismerjük, amelyeknek egy jelentős része magyar nyelvű, például a Száz fabula, Ponciánus császár históriája, Chronica az magyaroknak dolgairól és a lelkészársaival készített bibliafordítások.

Régi magyarországi nyomtatványok. = Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum. 4. köt. 1656–1670. V. Ecsedy Judit és Käfer István közreműködésével. Szerk.: P. Vásárhelyi Judit. Budapest: Akadémiai Kiadó–OSZK, 2012. 1361 p., [100] t.

A nemzeti retrospektív bibliográfia legújabb kötete 1071 nyomtatvány leírását adja közre, az Appendixben pedig 55 tételt ír le – azaz a korábbiak folytatásaként tárja elénk az 1656–1670 között részben vagy egészben magyar nyelven, illetve a történelmi Magyarország területén bármely nyelven, nyomtatásban megjelent műveket. Míg az előző időszakban, 1636–1655 között a történelmi Magyarországon tizenkilenc helyen működött nyomda, a mostani évekre (1656–1670) számuk tizenhétre csökkent: öt tipográfia megszűnt (a csepregi, a szenicei, a tejfalui, a preszákai és a somorjai), de újak is jöttek létre (a lorettomi és a zsolnai). A Királyi Magyarországon 12 (Bártfa, Debrecen, Eperjes, Kassa, Kőszeg, Lorettom, Lőcse, Nagyszombat, Patak, Pozsony, Trencsén, Zsolna), Erdélyben pedig öt (Brassó, Gyulafehérvár, Kolozsvár, Szeben, Várad) településen dolgozott officina. (A műhelyek száma ennél magasabb, hiszen sok esetben egy városban több nyomda is dolgozott.) A hódoltság területéről továbbra sincs adatunk működő officináról. Az

új kötet elkészültekor derült arra is fény, hogy hány eddig ismeretlen mű, példány, illetve szerző került elő a kutatás során: míg Szabó Károly az RMK I–II. kötetében csupán 652 nyomtatványt írt le ebből a korszakból, addig az RMNy Munkacsoport 1084-et(!). A szerzőket tekintve pedig 120 olyan személyt találtak, akik nem szerepelnek a régi, Pintér Gábor által összeállított Régi Magyarországi Szerzők-ben. Ezek az adatok is igen beszédes bizonyítékai annak, hogy milyen jelentős művelődéstörténeti hozadékokkal szolgálhat a nyomtatványok mikrofilológiai feldolgozása. Ezen tizenöt év jelentős, eseményekben gazdag időszak, minden negatívumával és pozitívumával együtt. A legfájóbbak közé tartozik, hogy 1658-ban elpusztult a gyulafehérvári fejedelmi, 1660-ban pedig a váradí nyomda. (1671-ben pedig a pataki fejedelmi nyomda is befejezte működését, hiszen a rekatolizált Báthori Zsófia és a jezsuiták elűzték.) Ugyanakkor ezekben az években olyan neves nyomdászok tevékenykedtek, mint Lőcsén a Brewer-család (övék volt a 17. század egyik legtermékenyebb és legszínvonalasabb műhelye), Patakon Rosnyai János, Váradon pedig Szenci Kertész Ábrahám, aki a város eleste után előbb Kolozsvárra, majd Szebenbe menekült. V. Ecsedy Judit adatai szerint összesen 190 művet adott ki, melyek közül méltán emelkedik ki a fólió méretű Váradí Biblia (Várad–Kolozsvár, 1660–1661), mely Károlyi Gáspár és társai bibliafordításának negyedik kiadása.

Régi vallásos énekek és énekeskönyvek. Szerk.: Szelestei N. László. Budapest: Szent István Társulat; Piliscsaba: PPTÉ BTK, 2011. (Pázmány irodalmi műhely. Lelkiségtörténeti tanulmányok, 2.) 221 p.

A lelkiségtörténeti könyvsorozat a Kárpát-medence 1800 előtti vallásos áhitatot tápláló irányzataival, az áhitat megnyilvánulásának irodalmi és művészeti emlékeivel foglalkozik. Jelen kötetben az alábbi tanulmányok olvashatóak, s amelyek a 2009-ben rendezett konferencián hangzottak el: *Farmati Anna*: Énekelt ferences passiómisztika; *Fekete Csaba*: Paralipomena avagy elvetett énekek; *Horváth Sándor*: Egy 18. századi ima- és énekeskönyv a grádistyei horvátoknál; *H. Hubert Gabriella*: Régi gyülekezeti énekek továbbélése a 18. századi evangélikus énekeskönyvekben; *Káfer István*: Szöllősi Benedek és a szlovák katolikus templomi ének; *Kiss J. Adrienn*: Illyés András, a költő püspök; *Kövári Réka*: A Kájoni Cantionale első és második kiadásának egybevetése; *Medgyesy S. Norbert*: Iskoladráma és népének – Énekeskönyvi dallamokon, saját szöveggel énekelt tételek a csíksomlyói misztériumdrámákban; *Ollé Viktória*: A Nagylvédi énekeskönyv; *Szelestei N. László*: Csukly István énekeskönyve.

Szöveg, emlék, kép. Szerk.: Boka László és P. Vásárhelyi Judit. Budapest: Bibl. Nationalis Hungariae: Gondolat, 2011. (Bibliotheca scientiae & artis) 344 p.

Az Országos Széchényi Könyvtár által 2010. december 13-án és 2011. január 24-én rendezett tudományos ülésszakok válogatott, szerkesztett anyagából néhány: *Marosi Ernő*: A Pray-kódex hűsvéti képsorához; *Németh András*: Egy újabb nemzetközi jelentőségű kódextörredék az OSZK-ból; *Boreczky Anna*: A pozsonyi káptalan Ganoys Venceltől való középkori Bibliájának története; *Kertész Balázsné Bíró Csilla*: Andreas Pannonius és Petrarca De viris illustribus című életrajzgyűjteménye; *Horváth Iván–Harangozó Ádám–Németh Nikolett–Tubay Tiziano*: A Nikolsburgi Ábécé hitelességének kérdése: előzetes közlemény; *Madas Edit*: Az Érsekújváry Kódex, mint a menekülő apácák hordozható könyvtára és két új forrásazonosítás; *Sarbak Gábor*: A pálosok és a könyv; *Bánfi Szilvia*: A tévesen Raphael Hoffhalternek tulajdonított nyomtatványokról; *Farkas Gábor*: „A tüzes sárkány”; *P. Vásárhelyi Judit*: „Énekeljetez néki vígan, gyönyörű szép új éneket!” – A bibliai zsoltárok és a Psalterium Ungaricum (Herborn, 1607); *Kovács Eszter*: Magyarországi jezsuita portrék Matěj Tanner könyveiben; *Csobán Endre Attila*: Veritas temporis filia. Egy 18. századi pozsonyi címelőzéklap értelmezése; *V. Ecsedy Judit*: „Egy szép bécsi könyvnyomtató műhely”.